

CHƯƠNG MỘT
PHONG TRÀO YÊU NƯỚC CÁCH MẠNG
CỦA TUỔI TRẺ VÀ NHÂN DÂN BẾN TRE
TỪ 1930 – 1945.
CUỘC KHỞI NGHĨA GIÀNH
CHÍNH QUYỀN THÁNG TÁM 1945

I. Tuổi trẻ Bến Tre hưởng ứng các cao trào cách mạng từ 1930 – 1945.

Sau khi Đảng Cộng sản Việt Nam được thành lập (ngày 3-2-1930), việc thống nhất các tổ chức Đảng ở các nơi trong nước được triển khai.

Tại Nam Kỳ, ngay trong tháng 2 – 1930, Ban lâm thời chấp ủy (tức Xứ ủy) đã được cử ra gồm 4 đồng chí do đồng chí Ngô Gia Tự làm bí thư. Sau đó Xứ ủy Nam Kỳ chỉ định các Tỉnh ủy lâm thời để lãnh đạo phong trào cách mạng và xây dựng tổ chức Đảng ở cơ sở.

Tại Bến Tre, tháng 4 năm 1930, thực hiện quyết định của Xứ ủy về việc xây dựng cơ sở Đảng ở đây, Tỉnh ủy lâm thời Mỹ Tho đã cử một Ban cán sự gồm 3 đồng chí Nguyễn Văn Nguyễn, Nguyễn Văn Ân, Nguyễn Văn Trí về hoạt động. Ban cán sự đã phân công đồng chí Nguyễn Văn Trí phụ trách cù lao Minh,

đồng chí Nguyễn Văn Ân phụ trách cù lao Bảo, đồng chí Nguyễn Văn Nguyễn phụ trách chung. Hai đồng chí Nguyễn Văn Ân và Nguyễn Văn Trí chọn Tân Xuân (Ba Tri), Bình Khánh, Phước Hiệp (Mỏ Cày) là những nơi có nhiều hội viên Việt Nam Cách mạng Thanh niên để gây dựng cơ sở Đảng trước, từ đó sẽ phát triển dần tổ chức ra toàn tỉnh.

Cuối tháng 4 – 1930, chi bộ Tân Xuân – chi bộ Đảng Cộng sản đầu tiên của Bến Tre được thành lập, gồm 11 đảng viên, do đồng chí Trần Văn An làm bí thư khi 25 tuổi, đảng viên trong chi bộ còn trong lứa tuổi đôi mươi.

Sau khi chi bộ đảng Tân Xuân được thành lập đã đi ngay vào hoạt động, tổ chức các buổi diễn thuyết bí mật, rải truyền đơn, treo cờ Đảng, tổ chức các đoàn thể: nông hội, công hội, thanh niên đỏ.

Ngày 1-5-1930, nhân ngày Quốc tế lao động chi bộ Tân Xuân tổ chức cuộc biểu tình biểu dương lực lượng của 200 quần chúng, tại ngã ba Cây Đa đôi thuộc làng Tân Xuân. Lực lượng biểu tình đi đầu là lực lượng thanh niên với giáo mác, gậy gộc trưng băng cờ, hô khẩu hiệu tiến vào đập phá nhà việc ở ấp Tân Trang; kéo đến xóm Cây Dương (ấp Tân An, gần chợ Tân Xuân) hô khẩu hiệu thị uy rồi giải tán. Cuộc biểu tình đã gây được ảnh hưởng lớn trong nhân dân, nhất là trong thanh niên.

Sau cuộc biểu tình, tuy địch bố ráp liên miên nhưng nhờ nắm vững nguyên tắc hoạt động bí mật nên tổ chức đảng, tổ chức quần chúng vẫn phát triển.

Đến tháng 10-1930, toàn tỉnh Bến Tre có 7 chi bộ ở hai cù lao Bảo và Minh.

Giữa lúc phong trào đấu tranh đòi dân sinh dân chủ của nhân dân trong tỉnh đang phát triển thì trên phạm vi cả nước thực dân Pháp tập trung đàn áp phong trào cách mạng của nhân dân ta, nhất là phong trào Xô Viết Nghệ Tĩnh.

Thực hiện chủ trương của Trung ương Đảng, phát động một phong trào đấu tranh chống khủng bố trắng, ủng hộ Xô Viết Nghệ Tĩnh (Tháng 10 – 1930). Đảng bộ Bến Tre liên tiếp tổ chức các buổi mít tinh, biểu tình trong những tháng cuối năm 1930 đầu năm 1931, đi đầu là lớp thanh niên trẻ.

Nổi bật là cuộc biểu tình của hơn 1.000 quần chúng ở vùng ba Châu (Giồng Trôm ngày nay, tháng 11 – 1930). Sau sự kiện trên, bộ máy cai trị của địch ở ba xã bị lung lay. Chưa hết hoang mang thì một cuộc biểu tình qui mô lớn diễn ra trên địa bàn Ba Tri và Giồng Trôm (ngày nay).

Thực dân Pháp tập trung lực lượng từ Mỹ Tho và các quận Ba Tri, Châu Thành đến đàn áp. Lực lượng tự vệ chủ yếu là những thanh niên trẻ, khỏe chỉ có vũ khí thô sơ đã chống cự kịch liệt với địch ở ngã ba Lộ

Queo (Tân Xuân). Địch dùng súng bắn xả vào cuộc biểu tình, đồng chí Ba Ngươn đội trưởng đội tự vệ đã hy sinh khi chưa đầy 30 tuổi.

Đêm 31 - 1 - 1931, tại trường tiểu học ở tỉnh lỵ có treo cờ búa liềm, đồng chí Võ Văn Khánh (lúc bấy giờ phụ trách "Hội học sinh đỏ" tại khu vực thị xã ngày nay) đứng lên diễn thuyết, cũng trong đêm đồng chí đã bị địch bắt đưa đi đày ở nhà lao Ông Yêm.

Với lòng yêu nước, căm thù giặc cao độ, phong trào đấu tranh của quần chúng đi đầu là thanh niên đã bùng lên mạnh mẽ.

Từ tháng 3 đến tháng 5-1931, phong trào lên đến đỉnh cao với 16 cuộc biểu tình lớn nhỏ. Trong phong trào đấu tranh của quần chúng đã xuất hiện những chiến sĩ trẻ kiên cường như anh Trần Văn Tư, công nhân xe kéo ở An Hội (thị xã Bến Tre), đã nêu cao tấm gương đấu tranh anh dũng.

Tháng 5-1931, Tỉnh ủy Bến Tre được thành lập do đồng chí Nguyễn Văn Nguyễn làm bí thư. Sau khi thành lập, Tỉnh ủy bắt tay vào việc chấn chỉnh lại tổ chức, nhưng lại vấp phải một đợt khủng bố mới với chính sách "chặt đầu, phá tổ, nhổ rễ" của thực dân Pháp.

Các đồng chí trong Tỉnh ủy cùng nhiều cán bộ đảng viên, quần chúng cách mạng bị địch bắt. Cuối năm 1932, phong trào suy yếu và lắng dần. Tuy nhiên

thông qua các cuộc biểu tình trên đây, ý thức giác ngộ của quần chúng thanh niên được nâng cao và ảnh hưởng của Đảng trong thanh niên ngày càng thêm sâu rộng.

Trong khi phong trào cách mạng trong tỉnh đang gặp khó khăn do chính sách khủng bố đàn áp của địch, thì tình hình thế giới và trong nước có những chuyển biến thuận lợi có ảnh hưởng đến phong trào cách mạng cả nước nói chung, phong trào cách mạng Bến Tre nói riêng. Mặt trận nhân dân Pháp có Đảng Cộng sản tham gia (thành lập tháng 1 - 1936) đã giành thắng lợi lớn trong cuộc tổng tuyển cử tháng 5-1936, đưa đến việc thành lập Chính phủ Mặt trận Nhân dân do Đảng xã hội cầm đầu. Chính phủ này vẫn là chính quyền tư sản, nhưng đã thực hiện một số quyền lợi cho quần chúng lao động nước ta và ở các thuộc địa của Pháp, theo cương lĩnh của Mặt trận Nhân dân đề ra. Hội nghị Ban chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương họp ngày 27-7-1936 đã đề ra mục tiêu chủ yếu trước mắt của cách mạng là đấu tranh chống chế độ phản động thuộc địa, chống phát xít và chiến tranh, đòi tự do dân chủ, cơm áo và hòa bình. Đảng chủ trương thành lập Mặt trận nhân dân phản đế rộng rãi (từ tháng 3-1938 được đổi thành Mặt trận thống nhất dân chủ) bao gồm các giai cấp, đảng phái, dân tộc, tổ chức chính trị xã hội và tôn giáo..., tập trung mọi lực lượng dân chủ tiến bộ đấu tranh chống kẻ thù

trước mắt và bọn phát xít phản động thuộc địa Pháp để giành lấy quyền tự do dân chủ, cải thiện dân sinh.

Lúc này, bọn cầm quyền Pháp ở Đông Dương trước sức ép của Chính phủ Mặt trận Nhân dân và phong trào dân chủ ở Pháp đã phải miễn cưỡng thực hiện việc thả tù chính trị. Nhiều đảng viên cán bộ của ta bị giam ở các nhà tù đế quốc được thả ra về tới địa phương tìm bắt liên lạc với nhau, khôi phục các chi bộ Đảng.

Cuối năm 1936, Tỉnh ủy được lập lại. Tỉnh ủy chủ trương đưa một bộ phận đảng viên có uy tín ra hoạt động công khai và bán công khai để hướng dẫn các tầng lớp tham gia đấu tranh.

Vào giữa năm 1936, nhân việc Chính phủ Mặt trận Nhân dân sẽ cử một phái đoàn sang Đông Dương điều tra tình hình, thu thập nguyện vọng quần chúng, Trung ương Đảng đã phát động một cuộc vận động đòi triệu tập Đông Dương Đại hội thông qua bản “thỉnh nguyện” chung.

Mở đầu cho phong trào cách mạng của nước ta trong thời kỳ mới này là cuộc vận động tổ chức Đông Dương Đại hội do Nguyễn An Ninh khởi xướng, được Đảng Cộng sản ủng hộ.

Dưới sự lãnh đạo, động viên, tổ chức của Đảng Cộng sản, phong trào nhân dân hưởng ứng Đông Dương Đại hội phát triển mạnh mẽ.

Tại Bến Tre, Ủy ban hành động của tỉnh được thành lập (tháng 7-1936). Đến cuối năm 1936, Ủy ban hành động được thành lập ở các quận và nhiều làng trong tỉnh, phần lớn là thanh niên tham gia.

Lực lượng thanh niên hăng hái tham gia rải truyền đơn, tổ chức mít tinh, hướng dẫn quần chúng làm đơn kiến nghị và thu thập nguyện vọng của nhân dân. Đồng thời thảo bản "dân nguyện" gửi đến các cấp chính quyền của địch và gửi cho phái bộ điều tra Pháp sắp sang Việt Nam điều tra tình hình.

Qua các cuộc sinh hoạt chính trị trên đây làm cho thanh niên càng thấy rõ muốn có được những quyền lợi tối thiểu về dân sinh, dân chủ thì phải đoàn kết lại và tổ chức đấu tranh.

Trước sự phát triển rầm rộ của phong trào quần chúng, bọn cầm quyền phản động thuộc địa ra tay đàn áp. Ngày 15-9-1936, chúng ra lệnh giải tán các Ủy ban hành động, cấm Đông Dương Đại hội, nhưng chúng không ngăn cấm được làn sóng đòi quyền dân chủ, cải thiện dân sinh của nhân dân.

Cùng với phong trào đấu tranh của các tầng lớp nhân dân lao động khác, thanh niên công nhân đấu tranh đòi tăng lương trong các trại cửa Bến Tre (ngày 21-01-1936) và trong công nhân nhà in Vân Võ Văn (ngày 11-01-1939). Thanh niên nông dân đấu tranh với chủ đất đòi tăng tiền công cấy gặt, giảm giờ làm,

đòi hủy bỏ các thứ thuế vô lý. Ngày 5 - 4 - 1938, ở làng Phước Long (Giồng Trôm ngày nay) nhân có tên Phó Tham biện tới, 35 người kéo đến công sở làng đưa đơn xin giảm thuế, xin được đóng thuế thân xuống mức “vô sản”¹, được quyền bầu cử và xin cho dân đấu giá công điền.

Báo Dân Chúng có bài viết kêu gọi thanh niên: “Các bạn thanh niên! Chúng ta đã thấy nhiệm vụ lịch sử của Mặt trận dân chủ, chúng ta đã thấy bao nhiêu sức phá hoại nếu làm hỏng Mặt trận dân chủ, chúng ta nếu muốn sống một cuộc đời dễ thở hơn, không thể làm ngơ được. Phải hăng hái nêu cao lá cờ Mặt trận dân chủ. Phải vận động cho Mặt trận dân chủ”²

Cuối năm 1937 đầu năm 1938, Đảng ta chủ trương thành lập Hội truyền bá quốc ngữ để nâng cao trình độ hiểu biết cho nhân dân lao động. Thanh niên, học sinh Bến Tre là lực lượng nòng cốt của phong trào này. Đồng thời tích cực các hoạt động xã hội, từ thiện, tổ chức thi đấu, thể thao lấy tiền giúp đồng bào gặp khó khăn... cũng như các phong trào đấu tranh chống thực dân, phong kiến cướp đoạt ruộng đất, sa thải công

---

¹ Mức thuế “vô sản” là mức thấp nhất trong biểu thuế do toàn quyền Sa - Ten qui định

² Báo Dân Chúng (1938-1939), Nxb Lao Động, Hà Nội - 2000, trang 117

nhân, chống bắt lính...¹

Trong khám Bến Tre có các cuộc đấu tranh tuyệt thực phản đối địch cho tù nhân ăn cá sình, khô mực, phản đối chế độ bạc đãi tù nhân, đòi cải thiện chế độ ăn uống.

Tháng 11-1938, ở Định Thủy (Mỏ Cày) nhân tên Phó tham biện người Pháp đến, 30 người đã đưa đơn và yêu sách đòi được cử một đại biểu nông dân tham gia trong việc phân phối công điền và đòi bãi bỏ thuế thân.

Tháng 9-1939 chiến tranh thế giới thứ hai bùng nổ, thực dân Pháp ra luật phát xít (ngày 29-9-1939) khủng bố gắt gao phong trào cách mạng, chúng bắt bố tràn lan. Nhiều cán bộ, đảng viên bị địch bắt, giam cầm. Phong trào cách mạng trong tỉnh lắng xuống.

Tuổi trẻ Bến Tre đã có những cống hiến xứng đáng trong phong trào chung của thời kỳ 1936-1939, tạo ra một lực lượng mới cho cao trào cứu nước rộng rãi trong những năm sau.

Tháng 6-1940, nước Pháp bị phát xít Đức chiếm đóng. Tháng 9-1940, phát xít Nhật nhân cơ hội xâm lược Đông Dương. Thực dân Pháp đầu hàng rồi làm

---

¹ Trong thời kỳ 1936 – 1939, Đoàn thanh niên có nhiều tên gọi khác nhau như: Đông Dương phản đế Đoàn, Thanh niên tân tiến Hội... song đều nhằm mục đích đấu tranh đòi các quyền dân sinh dân chủ, vì vậy chúng ta thường gọi tên chung là Đoàn Thanh niên dân chủ.

tay sai cho Nhật ra sức đàn áp phong trào cách mạng nước ta.

Ở Nam Kỳ, trong đó có Bến Tre chúng điều động nhiều binh lính Việt Nam sang Campuchia chống với quân Thái Lan ở vùng biên giới gây nên tâm lý bất mãn trong binh lính và quần chúng. Xứ ủy chủ trương: Tập hợp lực lượng quần chúng trong mặt trận thống nhất chống đế quốc khẩu hiệu chung là: chống phát xít Nhật và bọn phản động thuộc địa, chuẩn bị vũ trang khởi nghĩa, tổ chức các đội tự vệ, tập đánh du kích và tập quân sự.

Thực hiện chủ trương của Xứ ủy, Tỉnh ủy lãnh đạo nhân dân chuẩn bị khởi nghĩa. Cuộc họp Tỉnh ủy tại Rạch Vọp để bàn kế hoạch chuẩn bị khởi nghĩa bị lộ, địch bao vây đánh phá, các đồng chí trong Tỉnh ủy bị địch bắt gần hết.

Xứ ủy cử đồng chí Phạm Thái Bường về làm Bí thư Tỉnh ủy Bến Tre để lãnh đạo phong trào. Ở Ba Tri, Mỏ Cày, An Hóa,... nhân dân đã thành lập các đội tự vệ, in truyền đơn, chuẩn bị băng cờ, giáo mác sẵn sàng nổi dậy.

Đêm 22 rạng 23 tháng 11- 1940, nhân dân Bến Tre đã dũng cảm nổi dậy dưới lá cờ đỏ sao vàng - lá cờ khởi nghĩa Nam Kỳ.

Ở Thành Thới (Mỏ Cày), đội tự vệ khoảng 20

thanh niên trẻ đã phá cầu Cái Chát lớn, Cái Chát nhỏ, rải truyền đơn, kêu gọi nhân dân nổi dậy.

Ở Lương Quới (Giồng Trôm ngày nay), các đồng chí Lê Văn Chấn, Lê Văn Tốt, Võ Văn Ngói đã vận động khoảng 200 người ở Lương Quới, Lương Hòa, Châu Hòa, Phong Năm họp mít tinh tại miếu Cây Gừa, ấp Lương Thuận, làng Lương Quới kêu gọi quần chúng đứng lên khởi nghĩa. Sau đó, cuộc mít tinh biến thành cuộc biểu tình tuần hành, phá các cột dây thép, cửa các cây me ven đường từ Mỹ Lồng đến Lương Quới để chặn xe cơ giới của địch.

Quần chúng xông vào nhà việc Phong Mỹ, Lương Quới phá trụ sở, đốt sổ sách.

Ở Ba Tri, tại Tân Xuân, Ba Mỹ các đội tự vệ đã lùng bắt một số tên hội tề ác ôn, bọn lính làng, có kế hoạch cướp súng của bọn lính ở đồn Mỹ Nhơn rồi cướp chính quyền ở quận Ba Tri, nhưng không thành.

Sáng 23-11-1940, bọn chủ tỉnh, chủ quận lệnh cho lính mã tà, lính tập đàn áp cuộc khởi nghĩa.

Chúng bắt trên 400 người tra tấn dã man, đồng chí Phạm Thái Bường bí thư Tỉnh ủy bị bắt giam ở nhà việc Bình Thành (Giồng Trôm ngày nay) đích thân cai tổng Tường tra tấn đồng chí đến học máu. Một số bị tra khảo nhục hình đến chết, một số bị đày đến các nhà tù Bà Rá, Tà Lài, Côn Đảo. Sau đó địch tiếp tục bắt thêm 53 cán bộ, đảng viên, quần chúng cùng với

số bị bắt năm 1939 lên tới trên 500 người. Đảng bộ Bến Tre bị tổn thất nặng nề.

Sự đàn áp khốc liệt của thực dân Pháp trong cuộc khởi nghĩa Nam Kỳ tuy có làm phong trào đấu tranh cách mạng trong tỉnh chững lại nhưng lại tăng thêm lòng căm thù trong nhân dân; gương hy sinh anh dũng tuyệt vời của các chiến sĩ cộng sản trẻ tuổi đã cổ vũ tinh thần yêu nước, nâng cao lòng căm phục và niềm tin vào Đảng Cộng sản. Đó là những nhân tố làm nên sự bùng lên mạnh mẽ của phong trào cách mạng khi có thời cơ.

Cuộc khởi nghĩa Nam Kỳ tuy thất bại, nhưng “là những tiếng sấm báo hiệu cho cuộc khởi nghĩa toàn quốc, là bước đầu đấu tranh bằng vũ lực của các dân tộc Đông Dương”¹.

Khởi nghĩa Nam Kỳ là một trong những trang chói lọi chủ nghĩa anh hùng cách mạng của tuổi trẻ và nhân dân Bến Tre. Nó có tiếng vang lớn, kích động tinh thần yêu nước của đông đảo đồng bào.

II. Tuổi trẻ Bến Tre tham gia khởi nghĩa giành chính quyền Tháng Tám năm 1945

Đầu năm 1941, tình hình thế giới và trong nước diễn biến ngày một khẩn trương và phức tạp, phát xít

---

¹ Văn kiện Đảng toàn tập, tập 7, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội – 2000, tr 109